

Любов Райська

Абетка українця

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2019

УДК 811.161.2'342(038)

ББК Ш 141.1-1

Р 18

Редактор: *Буденний В. Й.*, доцент кафедри мов і методики їх викладання НУЧК імені Т.Г. Шевченка, член Національної спілки письменників України.

Рецензенти: *Нікітіна Н. П.*, канд. філол. наук;
Пономаревський С. Б., доктор пед. наук.

Р 18 Райська Любов. Абетка українця.
Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 52 с.

ISBN 978-617-7648-96-2

«Абетка українця» – це альфа і омега (початок і кінець), першооснова української мови, її графічна і звукова система, константа в житті українця, українська душа.

Для дорослих та дітей. Для всіх, хто прагне зрозуміти фонетичну виразність українського слова.

УДК 811.161.2'342(038)

ББК Ш 141.1-1

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету
дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (Протокол № 9 від 26.06.2019 р.)*

ISBN 978-617-7648-96-2

© Райська Л. Г., 2019

ПЕРЕДМОВА

Будь-яка свідомо освічена людина прагне досконало оволодіти складними мовними явищами, бо саме Слово підносить і надихає, ушляхетнює і створює особистість. Глибоке знання української мови, належний рівень культури усного та писемного фахового мовлення – ті складові, що створюють майбутнього високоосвіченого професіонала. Першоосновою мови є її графічна та звукова система. На жаль, звукові явища викликають у носіїв певні складнощі, обумовлені радше мовною ситуацією в країні, ніж складністю власне звукових процесів.

«Абетка українця» – чи не перша спроба в художній формі, доступно й коротко, відтворити загальні фонетичні й графічні процеси української мови. Авторка прагне в зрозумілій для широкого загалу формі пояснити різноманітні звукові явища, добираючи аналогії, використовуючи метафори, за допомогою яких створюються промовисті деталі. Укладачці вдалося поєднати наукові пояснення тих чи інших фонетичних явищ із добірними художніми тропами, які стали символічними для

будь-якого українця. Матеріал подано влучно, оскільки звуки і букви персоніфікуються, створюючи асоціативні ряди, що спрощує складні для розуміння молодших школярів фонетичні явища і сприяє їх швидшому запам'ятовуванню.

Втішно, що створений і систематизований авторський матеріал не лише цікавий, а й украй потрібний тим, хто прагне осягнути фонетичну виразність української мови. «Абетка українця» – комплексний, науково-популярний підхід до вивчення фонетичних явищ у новій авторській формі, адаптованій до сприйняття як дорослих, так і дітей. Безумовно, наукова розробка є актуальною в умовах перебудови освітньої галузі й сприятиме формуванню як у дошкільника, так і в молодшого школяра любові та поваги до рідної мови, здатності самостійно та креативно мислити, також може стати в нагоді досвідченим педагогам, що покликані ознайомити своїх вихованців із фонетичними й графічними процесами.

*Наталія Нікітіна,
кандидат філологічних наук*

**Відповідність між буквами
української абетки і фонемами
(звуковими типами)**

А а (а) — /а/

И и (и) — /и/

Б б (бе) — /б/

І і (і) — /і/

В в (ве) — /в/

Ї ї (їі) — /їі/

Г г (ге) — /г/

Й й (йот) — /й/

Ґ ґ (ґе) — /г/

К к (ка) — /к/

Д д (де) $\begin{cases} /д/ \\ /д'/ \end{cases}$

Л л (ел) $\begin{cases} /л/ \\ /л'/ \end{cases}$

Е е (е) — /е/

М м (ем) — /м/

Є є (їе) $\begin{cases} /їе/ \\ /е/ \end{cases}$

Н н (ен) $\begin{cases} /н/ \\ /н'/ \end{cases}$

Ж ж (же) — /ж/

О о (о) — /о/

З з (зе) $\begin{cases} /з/ \\ /з'/ \end{cases}$

П п (пе) — /п/

Р р (ер) $\begin{cases} /р/ \\ /р'/ \end{cases}$

Ч ч (че) — /ч/

С с (ес) $\begin{cases} /с/ \\ /с'/ \end{cases}$

Ш ш (ша) — /ш/

Т т (те) $\begin{cases} /т/ \\ /т'/ \end{cases}$

Щ щ (ща) — /щч/

У у (у) — /у/

Ь ь (м'який знак,
або знак м'якшення)

Ф ф (еф) — /ф/

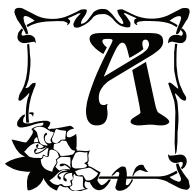
Ю ю (йу) $\begin{cases} /йу/ \\ /у/ \end{cases}$

Х х (ха) — /х/

Я я (йа) $\begin{cases} /йа/ \\ /а/ \end{cases}$

Ц ц (це) $\begin{cases} /ц/ \\ /ц'/ \end{cases}$

Примітка. Апостроф (') до абетки не входить. Сполучення літер *дж*, *дз* для позначення зімкнено-щілинних звуків [*дж*], [*дз*] не входить в алфавіт.

*А /а/ - звук низький, широкий і
глибокий.*

*Голос рідної землі.
Материнський в нім неспокій,
Колискова мами уві сні.*

*Б /б/ - губний і проривний,
Там, де двоє б'ються,
Звук вступає у двобій.
Це не модний нині «батл»,
А українське слово - поєдинок,
Де перемога - ціль одна-єдина.
Буває й справжнє бойовище,
Тоді як градом кулі свищуть.
Там брязкіт зброї й блиск...
І градів смертоносний свист.*

*Береги України – і лівий, і правий...
Створено Богом для раю і слави.
Найріднішої в світі немає землі!
Берег любові, отчого краю,
Наче промінь сонця в імлі.*

*В /в/ - це воля. Вільний вітер в полі.
Це веселка в небі, верби на роздолі.
Віра, вірність, вічність і вода...
Цифра вісім - безкінечності хода.*

*Г /г/ - гортанний звук і гучний.
Із гімном він співзвучний.
В нім горлиць говір
І хвиль Дніпрових гомін.
Немов господар гордий,
У слові /г/ крокує гордо.*

*Г /Г/ становить пару з /к/.
Є у ґрунті і в ґрунтових водах,
В агрусових сходах,
В галаганах, що у сітці,
І в гагаканні гусей на річці.
З «Галаматою» звук дружить –
Там ніколи він не тужить.*

*Д/д/ - звук дзвінкий і проривний.
Парний /т/ йому глухий.
У словах «народ», «держава», «діти» -
Буде вічно жити!*

*Державна мова - не пусті слова.
Душа народу в них жива!
Народу, що завжди цінував свободу
І рідну мову - України оберіг -
У боротьбі для правнуків зберіг.*

*Е /е/ – емоційним вигуком буває.
Міркувати звук допомагає.
Із епохою крокує в ногу.
Часто в є шукає він підмогу.*

*Епоха революцій, змін чи воєн?
Чого, народе, ти достоєн?
Герб України зможеш зберегти,
Щоби його не знищили кати?*

*Етнос – народ,
Не юрба і не натовп.
Не стовп соляний –
Він вічно живий!
Вільнолюбний народ не вмирає!
І «хати скраю» в нації немає.*

*Ж /ж/ : Жу-жу-жу – це жорен звук
І джмелів пісенний гук.
Це життя і житній хліб.
Жінка, що вінчає рід.
Жовтий колір сонця і колосся,
Щоб сонячно в Україні жилося.*

*З /з/ - звук зубний, свистячий.
Не буває він незрячий.
На землі все зірко помічає.
І зорить, і звучить, ще й до себе
зазиває.*

*Зелений колір літа...
Земля, зелом земним укрита.
Зима в природі - зимно на душі...
Зірок зітхання в білім віражі.*

*И /и/ – голосний, високо-середній,
Ще й передній.
Але зовсім він не посередній.
Обійтись без нього не можливо:
Багатьом словам він служить мило.*

*І /і/ – звук високий, мелодійний.
Лине, мовби птах, угору мрійно.
Літера – мов свічка серед ночі,
Благодатного вогню іскра пророча,
Як жертвний людям Бога дар,
Мов священний погляд на вівтар.*

*Ї /їі/ - це Україна й солов'ї,
І давні українські звичаї.*

*Схожа літера на ніс та очі –
Окуляри українця в світ.
Через них він бачить*

*Шлях Чумацький,
Зорепади і весни прихід.
А можливо, це Вкраїни зорі-очі,
Що освітлюють у темні дні та ночі
Гордого народу історичний хід ?*

*Й /й̣/ - звук сонорний
(досить звучний).*

У вимові не зовсім зручний.

Хоч м'який, а для хропіння – ворог:

Розіб'є його він в порох.

Вправно /й̣/ знайде собі прохід,

Ніби вигук «війо!»,

Пришвидшить слова хід.

*Л /л/ : Вимовляється звук плавно –
В колисковій лине славно.*

*Лялечку загойдує в колисці
Ї колобочком котиться до лиски.*

Люлі-люлі-люлі...

Лине ніжно колискова снів.

І летять дитинства гулі,

Тихо манить мамин спів.

І любистком пахне літо...

Сон любов'ю лебединою зігріто.

*Летъся плавно золотистий мед,
І співає літо свій сонет.
Веселкове літо, з сонця й грому злите,
Самоцвітами і золотом розшите.
Ніжно-зоряно квітує вся земля,
І тихо плине річки течія.*

*М /м/ - приголосний носовий і
звучний.*

*З малям і мамою він не розлучний.
Цей звук у слові першому дитини –
У нім любов до неньки-України,
І мрія матері, і воля,
І вишитий рушник на щастя-долю.*

*О /о/ : Здивування вигук.
Широко відкриті очі...
Осені багатство і спокійні ночі.
Обереги України
І волошки в житі сині.*

*П /п/ – звук шумний і глухий,
Він у мовленні швидкий, проривний.
Наче повінь, пробиває шлях.
Ніби перший пролісок в снігах.
Мовби провесни прихід примхливий
І приліт птахів до рідних гнізд
сміливий.*

*Р /р/ - звук у мові українській
плідний
І усім, звичайно, в Україні рідний.
Може викликати бурю або грім,
І вібрує в слові непокірно він.*

*С /с/ - зубний щілинний звук.
У ріднім слові - його гук.
І чується в нім свист,
Немов з дерев зриває вітер лист.
Солодкий, наче слива, він на смак.
Спів солов'їний - цей графічний знак!*

*Синьо в житі, синьо...
Там цвітуть волошки сині.
І синіє льон і небокрай.
Солов'ї витьохкують в саду,
І співає водограй.
Сонце із-за хмар сміється –
Справжній рай!
Самоцвітами сіяє рідний край.
Сон-дрімота тихо сіла на осонні.
Соняшник схилив униз голівку сонно.*

*Синергетика душі – в ріднім слові.
Дух народу – в рідній мові.
І правдиві матері слова...
Україна є, була, вона жива!
І не вбить чужинцям
Духу Українців!*

Т /т/ : Звук як дятла стук

чи молотка:

Тук-тук-тук...

Також чується він там,

Де здійнявся галас, тарарам.

З тарантелюю пускається в танок,

Тарабанить градом у вікно.

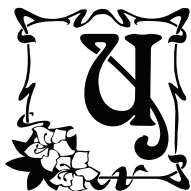

*У/у/ - позначає звук огублений,
високий,
Ніби з дна колодязя, глибокий.
«У!» - це вигук почуттів людини.
Це узвишся й узбережжя України.*

*Україна - сонячна країна.
Сонцю поклонялись укри, чи украни.
З сонячним промінням зустрічали
ранок
І вітали сонце радісним «ура!»
Милувались райдугою в небі,
Біля річки - водограєм.
Називали рідну землю раєм.*

*X /x/ - Ха-ха-ха... -
Сміється /x/, глухий до /г/,
Бо голосу не має,
Глухість лиш сприймає.
З хвицею, з хурделицею
Замітає в полі сніг.
Мчитьсья в морі хвилею,
Хоч не має ніг.*

*Ц/ц/ - злитих звуків [т] і [с] єднання.
Вигук-заклик до мовчання.
Назва букви - частка вказівна й
займенник.*

В дружбі з «це» - іменник.

Цьом-цьом-цьом...

Витанцьовують хмарки з дощиком.

Виціловують квіти і трави,

Дивовижні малюють забави.

Рясно сиплються краплі з сонцем

Циганським теплим дощем,

Омиваючи рани земні та щем.

Ч /ч/ – зімкнено-щілинний звук.
Просить ся черешнею до рук.
Чарівний, чудовий він і чистий,
Червоніє в червні, як намисто.
Чесно служить чистомовці:
Там на чатах слова – мовці.

Чуки-чуки-чук-чук-чук –
Підростає чумаченько-козачук.
Каже синові чумак:
«Нам без солі – аніяк!
Годі вже ледарювати –
Треба йти чумакувати!
Доведеться їхать на чужину...» –
У задумі поправляє він чуприну.

*Чоловік же чесний чудотворець,
Бо руками чари творить.
Чарівник чудесний, незрівнянний!
Батько і господар – бездоганний!
І за сина, за дружину й Україну
Буде він боротись до загину.*

*Ш /ш/ – шиплячий звук, як шум лісів
Чи шелест перегорнутих календарів.
В нім чути трав таємний шепіт
І крил пташиних трепіт,
Шугання вітру, шерхіт віт,
Шевченка мудрий заповіт.*

*Щ/шч/ : Два звуки буква позначає.
Без неї щастя не буває.*

*Щастя – це любов, життя,
здоров'я, спокій,
Радість дітвори, мирне небо,
сон глибокий,*

*Швидкоплинні світлі дні і роки
І упевнені в майбутнє кроки.*

*Б (м'який знак) – літера як сіль землі,
Як день, як промінь сонця на ріллі.
Хоч звука все ж не позначає,
Та мови української без неї
не буває.*

*В абетці цей беззвучний знак –
Мов сік березовий на смак.*

**Ю /йу/, /у/ : Юність, юний,
юнь, юнак...**

*Як бачите, без Ю – ніяк!
Постає в уяві юності політ,
Шлях її в широкий світ.
Юно зустрічає день
Древньо-юний край пісень.
Там квітують в'юнкі паничі
І вітають весну журавлів ключі.*

Я /ѣа/, /а/ – остання літера в абетці.

На ять¹ – на язиці.

Я – особа, особистість.

Янтарю яскрава вічність.

Я – ядро, сім'Я.

Батьківщини нашої історія.

Мов солодка ягода,

Яблуневий білий цвіт

Чи ялинки новорічний світ –

Казки радісний привіт.

Сяйво янгола у небі яснім.

Мрія про життя в краю прекраснім...

¹ *На ять* – найвищої якості; дуже добре.

Навчально-методичне видання

Райська Любов Григорівна

Абетка українця

Літературний редактор *Василь Буденний*

Художник *Ілля Субботенко*

Комп'ютерна верстка *Ольга Полковник*

Комп'ютерний набір *Любов Райська*

Підписано до друку 08.07.2019 р. Формат 60 x 84 1/32.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Ум. друк. арк. 1,63. Обл.-вид. арк. 1,51.

Наклад 100 прим. Зам. №. 0073.

ТОВ "Видавництво "Десна Поліграф"

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

Тел. (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ "Видавництво "Десна Поліграф"

14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40